ANNA-MARIA TAPANINEN

Rajalla laboratoriossa: iän arviointia, iän määrittämistä ja ikämääräyksiä

JOHDANTO

Maahanmuuton hallinnassa on kehitetty useita tekniikoita siirtolaisten ja turvapaikanhakijoiden identiteettien ja väitteiden koettelemiseksi varsinkin silloin, kun rajat ylittävillä ihmisillä ei ole esittää luotettavina pidettyjä asiakirjoja. Kaikkia menetelmiä siivittää usko hallitsemattoman hallitsemiseen paitsi tarkoilla haastatteluilla myös etsimällä ja tallentamalla jälkiä ihmisruumiista. Puhun ruumiista, koska monet menetelmistä soveltuvat teknisesti yhtä lailla kuolleiden kuin elävienkin tutkimiseen. Toisin kuin vainajat, elävät voivat kuitenkin toimia ja kertoa itsestään, mutta biometristen menetelmien vakiintunut käyttö kertoo siitä, että tutkimusten kohteiden olemassalo voidaan pelkistää bioteknologiseksi informaatioksi.

Tässä kirjoituksessa tarkastelen nuorille, yksin tulleille turvapaikanhakijoille tehtäviä lääketieteellisiä ikätutkimuksia, jotka toteutetaan hampaiden ja luuston röntgenkuvauksella. Iän määrittäminen ei kuitenkaan tapahdu vain laboratoriossa, vaan jo päätös testaukseen ohjaamisesta pohjautuu vaihteleviin arvioihin. Siksi tämä artikkeli ei rajoitu tarkastelemaan vain lääketieteellistä tutkimusta, vaan sijoittaa sen asiayhteyteen, jossa niin röntgentutkimuksen tekemisellä kuin tekemättä jättämisellä voi olla kauaskantoisia seurauksia tuvapaikanhakijalle. Yleisemmällä tasolla kyse on jatkuvasta jännitteestä objektiivisena ja tarkkana pidetyn testauksen ja väistämättä epävarman tulkinnan välillä. Tilanteella on selviä yhtymäkohtia siihen, miten DNA-tutkimuksella etsitään todisteita perhesiteistä, ja käsittelenkin näitä tutkimustekniikoita rinnakkain.

Varmuuden ja tulkinnanvaraisuuden välinen jännite piirtyy monin tavoin esiin sekä tekemistäni haastatteluista että kirjallisista dokumenteista. Olen tehnyt tutkimustani varten haastatteluja osana kahta tutkimushanketta.[1] Olen haastatellut yhtäältä viranomaisia maahanmuuttohallinnossa – Maahanmuuttovirastossa, ministeriöissä, poliisilaitoksella, kaupunkien hallinnossa ja nuorten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodeissa. Toisaalta olen haastatellut myös oikeushammaslääkäreita ja geneetikkoja. He kaikki, sekä oikeushammaslääketieteen asiantuntijat että viranomaiset, painottavat tieteellisen näytön merkitystä, ja jatkossa kaikki viittaukseni tutkimusmetodien ja niiden tulosten varmuuteen ja objektiivisuuteen pohjautuvat heidän perusteluihinsa ja koskevat heidän tulkintojaan. Toisenlaisen kuvan tilanteesta antavat käymäni keskustelut kansalaisjärjestöjen asiantuntijoiden, asianajajien ja yksin tulleille alaikäisille nimitettyjen edustajien kanssa. Heille hakijat ovat ensisijaisesti lapsia. Kolmanneksi olen tehnyt joukon asianosaisten haastatteluja. Lisäksi olen käynyt läpi lainsäädäntöön ja hallintoon liittyviä dokumentteja ja kansalaisjärjestöjen kannanottoja sekä DNA-tutkimusta koskevia Helsingin hallinto-oikeuden päätöksiä.

Ratkaiseva aikuisuuden ikäraja niin kansainvälissä sopimuksissa kuin Suomen lainsää-

dännössäkin on 18 vuoden ikä. Tämä lapsuuden ja aikuisuuden rajapyykki on vakiintunut, mutta pelkästään sopimuksenvarainen, sen saavuttamisen on sovittu *tietyissä* yhteyksissä tarkoittavan juridista aikuistumista. YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa (SopS 1991) tällainen numeerinen iänmääritys ei ole kuitenkaan keskiössä, vaan sopimuksen tavoitteena on taata lapsen tarvitsema erityinen *suojelu*. Tämä lähtökohta on syytä pitää mielessä tarkasteltaessa yksin tulleen turvapaikkaa hakevan lapsen iän selvittämistä.

Kaikkien lasten (ja heidän huoltajiensa) oikeuksia ja velvollisuuksia määrittelevät monet ikärajat. Myös ulkomaalaislaki sisältää muita rajapyykkejä, esimerkiksi UlkL 6.2 § määrittelee lapsen edun niin, että "ennen kaksitoista vuotta täyttänyttä lasta koskevan lapsen päätöksen tekemistä on lasta kuultava, jollei kuuleminen ole ilmeisen tarpeetonta. […] Myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hän on niin kehittynyt, että hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota". Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) taas ulottaa ilman huoltajaa tulleen lapsen tai nuorten jälkihuollon siihen saakka, kun hän täyttää 21 vuotta (27.2. §). Kaikki ikärajat ovat keinotekoisia, mistä on esimerkkinä se, että EU-kansalaisten perheisiin luetaan myös alle 21-vuotiaat lapset. Tuskin he ovat sen haavoittuvaisempia ja tarvitsevat sen enemmän tukea kuin esimerkiksi yksin tulleet nuoret turvapaikanhakijat. Paradoksaalisesti juuri pakolaisnuorille "luustoikään" ja "hampaistoikään" perustuva 18 vuoden ikäraja on erityisen kriittinen.

Oikeuslääketieteellinen iänarviointi on nykyisin yksi Euroopassa laajasti käytetyistä bioteknologisista rajojen valvonnan keinoista. Suomessa käytetään nykyään rutiininomaisesti myös DNA-tutkimusta sukulaisuuden todistamiseen perheenyhdistämistä selvitettäessä, kielianalyysiä turvapaikanhakijoiden alkuperän kartoittamiseksi ja lääkärintarkastusta väkivallan jälkien varmistamiseksi. Lisäksi sormenjäljet seuraavat ihmisiä yli rajojen ja muodostavat Euroopassa virtuaaliset jäljet Eurodac-tietokannan aineksina. Kun rajojen valvonnan biometriset keinot asetetaan luettelomaisesti rinnakkain, piirtyy kuva niitä yhdistävästä tekijästä: niiden avulla tavoitellaan muuttoliikkeestä pysäytettyjä merkkejä. Ihmiset liikkuvat ja muuttuvat, mutta ruumiillisista jäljistä haetaan ajasta, toimijuudesta ja konteksteista irrallisia, pitkälti objektiivisina pidettyjä todisteita.

Ratkaistessaan rajankäynnin ongelmia yhä tehokkaammaksi kehitetyt bioteknologiset menetelmät myös luovat pulmia ja lisäävät yleistä epäluottamusta maahantulijoihin. Lainsäädäntö, hallinta ja teknologiat yhdessä tekevät kaikesta rajanylittämisestä potentiaalisesti laitonta (esim. De Genova 2002; Aas 2011). Kun käytettävissä on objektiivisina ja tarkkoina pidettyjä, tieteellisesti oikeutettuja tutkintamenetelmiä, vahvistuu oletus siitä, että vain ruumiilliset merkit voivat viedä kohti totuutta, kun taas ihmisten väitteet ovat lähtökohtaisesti epäluotettavia ja petollisiakin. Ruumiista on tullut uusilla tavoilla vallankäytön keskeinen kohde ja näyttämö (ks. Fassin & d'Halluin 2005; van der Ploeg 2003). Siirtolaisten osalta voidaan hyvällä syyllä puhua "tarkkailukeinojen pakkomielteisestä käytöstä" (Fassin 2011). Katja Franko Aas on tiivistänyt tämän suuntauksen osuvasti viitatessaan epäilyä ja pelkoa herättäviin, identifioimattomina pidettyihin ulkopuolisiin kuten siirtolaisiin ja turvapaikanhakijoihin seuraavasti: "Heidän mieleensä ei ole luottamista mutta heidän ruumiinsa ei valehtele" (2006: 156). Vaikka nuoret tietäisivätkin syntymäaikansa, ja se olisi myös merkitty henkilötodistukseen, tämä ei riitä. Leena Suurpää (2017) onkin puhunut "ikäepäilyn kulttuurista".

Totuuden etsiminen ruumiillisista merkeistä muodostaa kansallisvaltioiden ja "Euroopan-linnoituksen "rajoilla biologisen kansalaisuuden ytimen (Helén 2014; Heinemann & Lemke 2014). Sen varaan rakentuu selkeä eriarvoisuus siirtolaisten ja kansalaisten välille: ensin mainittujen, muukalaisten, biologinen olemassaolo täytyy olla luettavissa suoraan,

ilman taktikointia, manipulointia, petoksia – ja toimijuutta (Ticktin 2011). Biometristen menetelmien laaja käyttö ei kuitenkaan kerro pelkästään yhä sofistikoituneempien tarkkailumenetelmien kehittämisestä. Biologia matkaa osana muuttoliikettä myös humanitaaristen periaatteiden ohjaamana; etenkin lääkärintarkastukset tarjoavat mahdollisuuden todistaa väitteet väkivallasta ja vainosta (Ticktin 2011). Sekä Suomen hallituksen esityksissä että viranomaispuheessa viitataan usein DNA-tutkimukseen tai ikäarviointiin hakijoiden oikeutena (Helén & Tapaninen 2013; Tapaninen & Helén 2015).

Näistä epäilemisen teknologioista (Good, Berti & Tarabout 2015) olen itse perehtynyt erityisesti DNA-analyysiin (Helén & Tapaninen 2013; Tapaninen & Helén 2015; Tapaninen 2016; Tapaninen, Halme-Tuomisaari & Kankaanpää 2017). Tässä kirjoituksessa tarkastelen iän määrittämistä esittämällä samoja kysymyksiä kuin aiemmin DNA-tutkimusta tarkastellessani. Miten ja miksi varmana pidettyä tietoa etsitään? Mikä on tämän tiedon rooli päätöksenteossa suhteessa muihin todisteisiin? Mitkä ovat bioteknologisen informaation mahdollisuudet ja rajat totuuden rakentumisessa? Siirtolaisuuden hallinnassa 21. vuosisadan alun Suomessa keskeinen jännite virittyy täsmällisen tiedon tavoittelemisen ja jatkuvan epämääräisyyden välille. Myös bioteknologisten todisteiden painoarvo vaihtelee ulkomaalaislain säädösten, lain tulkintojen ja hallinnollisten käytänteiden muuttuessa. Tässä artikkelissa nostan keskiöön sen, miten bioteknologisiin menetelmiin pohjautuva objektiivinen tieto – tai käsitys mahdollisimman tarkoista todisteista – ja jatkuva tulkinnanvaraisuus kohtaavat (ks. myös Tapaninen & Helén n.d.).

Erittelen tässä kirjoituksessa ikätestien tarjoaman informaation eri konteksteja, joita valottavat eri käsitteet. Ulkomaalaislain (310/2004) 6 a §:ssä viitataan oikeuslääketieteelliseen iän *selvittämiseen*. Maahanmuuttovirasto on mielenkiintoisella tavalla selventänyt, että ”lääketieteen asiantuntijat puhuvat mieluummin iän selvittämisestä kuin määrittämisestä” koska testillä ei saada ”eksaktia tulosta” (EMN 2009b: 15). Termi iän selvittäminen viittaa siihen, että ikä olisi olemassa objektiivisena, mitattavana ilmiönä. Kuitenkin tutkimuksen kohde *tuotetaan* tavoilla, joissa yhdistyvät erilaiset asiantuntemuksen muodot ja teknologiset välineet (ks. Mol 2002). Aala (2009) on erottanut laboratoriossa tehtävän *iänarvioinnin* iän *määrittämisestä*, josta vastaavat Maahanmuuttovirasto ja hallintooikeudet. Kolmanneksi käsitteeksi lisään *ikämääräyksen*, jonka haastattelemani asianajaja kertoi olevan nuorten itsensä käyttämä termi. Nuorten kannalta kyse on juuri määräyksestä: tutkimuksen tulos käännetään päätökseksi ala- tai täysi-ikäisyydestä, millä on ratkaiseva merkitys tulevaisuudelle. Sama asianajaja totesi: ”Pakolla täysi-ikäistetyt ovat aika lailla rikki”. Tästä syystä en ole tehnyt haastatteluja iän määrittämisestä asianosaisten kanssa, vaikka kyseinen asianajaja oli aiemmin pitänyt haastatteluja mahdollisina, sillä näillä nuorilla ”ei ole enää mitään menetettävää”. Jatkossa ikämääräys esiintyy minun käsitteenäni. Vaihtelevat termit kertovat tiedon jatkumosta, joka ulottuu laboratorion numeerisista lausunnoista iän määrittämiseen ja sen seurauksiin. Haluan kuitenkin korostaa, että määrittelyä tapahtuu myös laboratorioiden ulkopuolella, kohtaamisissa nuorten kanssa. Alaikäisiä auttavat asianajajat ja edustajat näkevätkin yhtenä ongelmana sen, että monesti nuorille ei tarjota mahdollisutta todistaa ikäänsä. Toisin sanoen en pidä mielekkäänä tarkastella iän määrittämistä irrallaan laboratoriota laajemmasta, jatkuvasti muuttuvasta kontekstista.

Aloitan tämän kirjoituksen tarkastelemalla rinnakkain DNA-analyysin ja lääketieteellisen iänmäärityksen paikkaa maahanmuuttopolitiikassa vuosituhannen vaihteen Suomessa. Tämän jälkeen selvitän iänarvioinnissa tavoiteltavan tiedon luonnetta ja sen todistusvoimaa ja vertaan sitä DNA-analyysin todistusvoimaan. Seuraavaksi analyysini laajenee laboratorion

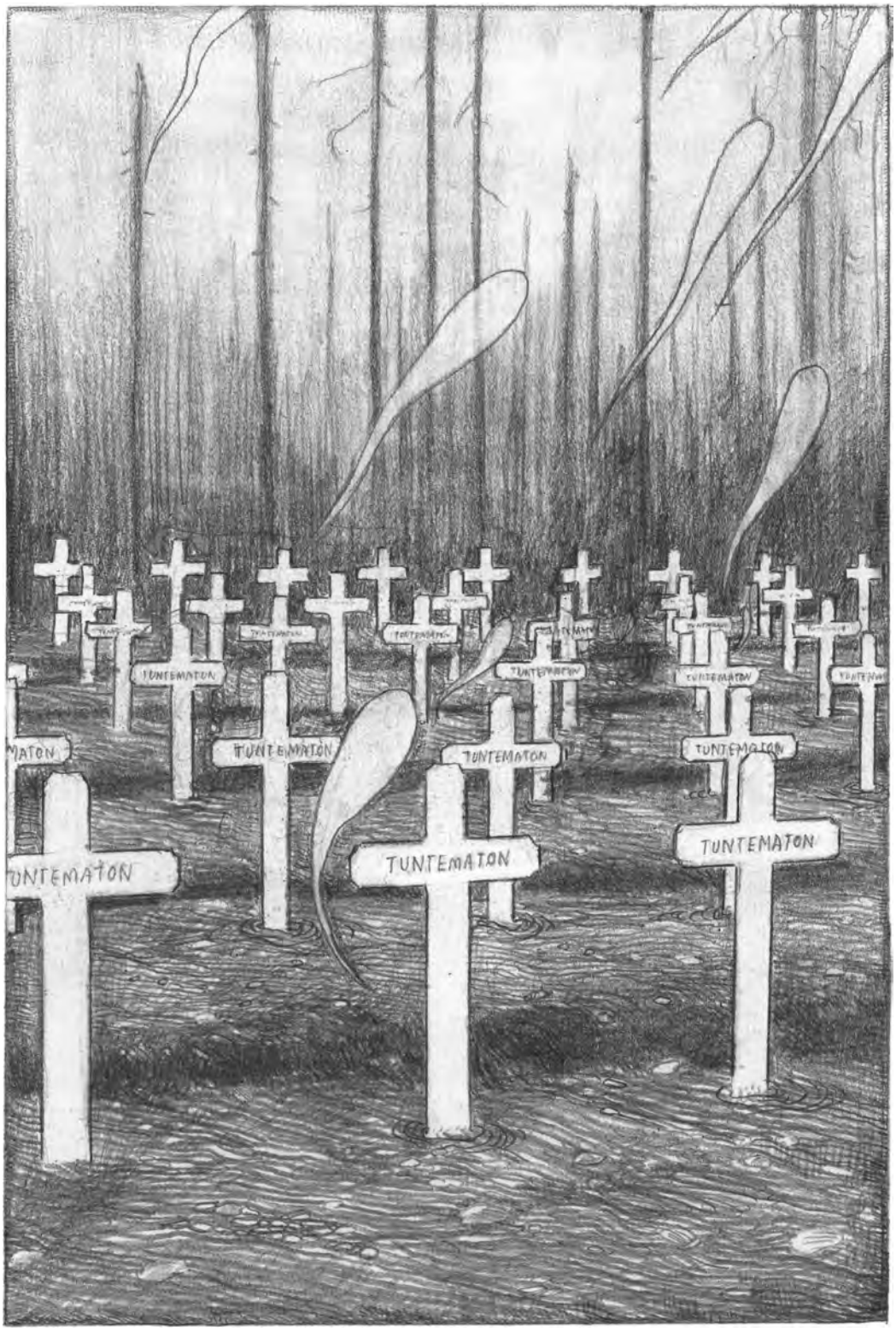
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON
TUNTEMATON

ulkopuolelle ja käsittelee röntgenkuvauksen ja silmämääräisen iänarvioinnin välistä suhdetta. Lopuksi pohdin, miten ikäanalyysin tulokset muuttuvat ikämääräykseksi prosessin aikana ja mitä seurauksia tällä on nuorille turvapaikanhakijoille.

HALLITSEMATTOMAN BIOTEKNOLOGINEN HALLINTA

DNA-analyysia ja lääketieteellistä ikäarviointia yhdistävät lukuisat tekijät. *Ensinnäkin* molempiin ohjaa Maahanmuuttovirasto, jonka asema vahvistui entisestään vuonna 2017, kun sille siirtyivät poliisilta monet maahanmuuttohallinnon tehtävät. Nykyään se vastaa yksin myös ikätestaukseen ohjaamisesta. Hakijoilla itsellään, heidän avustajillaan tai edustajillaan ei ole oikeutta vaatia oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia. Myös ikätestauksen lääketieteellinen asiantuntemus keskittyi pitkään yhteen laboratorioon, Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen osaston Hjelt-instituuttiin, mutta vuosina 2016–2017 molemmat siirrettiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen. Huomattavasta keskittämisestä kertoo myös Maahanmuuttoviraston koordinoima yhteistyö Rajavartiolaitoksen, lähetystöjen, poliisin, vastaanottokeskusten, laboratorioiden, lääkäreiden sekä kuntien välillä.

Toiseksi bioteknologisten menetelmien kehittämistä yhdistää niiden sijoittuminen samoihin muuttoliikkeen hallinnan ajallisiin käännekohtiin. Molempien käyttöä alettiin selvittää 1990-luvun puolivälissä. Poliisi oli jo 1990-luvun puolivälistä lähtien teettänyt lääketieteellisiä ikäarvioita poliisilain (493/1995) henkilöllisyyden selvittämistä koskevan pykälän perusteella[2]. Se perustui tutkittavien suostumukseen mutta oli muuten heikosti säädeltyä, haastattelemani oikeushammaslääkärin mukaan ”täysin villiä” ja ”täysin laitonta”. Ikätutkimuksen silloista käyttöä ei ole eritelty poliisilaissa tai tilastoitu, mutta sen käyttötarkoituksia ja -tapoja valotetaan hallituksen esityksessä ulkomaalaislain muuttamiseksi (HE 240/2009:6, 16). Esitys koski myös oikeuslääketieteellistä iän arviointia. Maahanmuuttovirastolla ja Rajavartiolaitoksella ei ollut oikeutta teettää ikätestejä ennen ulkomaalaislain muuttamista vuonna 2010.

Ajallinen yhteys menetelmien käyttöönoton välillä ei tietenkään ole sattumaa, vaan se kiinnittyy maahanmuuttopolitiikan kiristymiseen vuosituhannen vaihteessa, missä voidaan erottaa kolme solmukohtaa. *Ensimmäinen* niistä sijoittui 1990-luvun alkuun, jolloin turvapaikanhakijoita alkoi saapua Somaliasta. Tämän katsottiin tarkoittavan ennen näkemätöntä ja uhkaavaa rajojen avautumista. Yhdeksi ongelmaksi muodostuivat perheenyhdistämishakemukset, joiden hallitsemiseksi DNA-tutkimus sisällytettiin ulkomaalaislakiin vuonna 2000 (ks. Helén & Tapaninen 2013; Tapaninen & Helén 2015).

Samoihin aikoihin 1990-luvun lopulla nousi paineita ikätestauksen juridiseen sääntelyyn. Lausunnossaan hallintovaliokunnalle vuonna 2010 Hjelt-instituutti (nykyisin Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen osasto) totesi: ”Olemme vuodesta 1997 lähtien toistuvasti korostaneet säädöspohjan tärkeyttä oikeuslääketieteellisen iänarvioinnin yhteydessä” (HaVL 2010a). Osana tätä aloitetta instituutti pyysi Säteilyturvakeskukselta kannanottoa ionisoivan säteilyn käytöstä ei-lääketieteellistä tarkoitusta varten, ja se päätyi vuonna 1997 pitämään röntgenkuvien ottamista eläviltä henkilöiltä hyväksyttävänä tiettyjen ehtojen vallitessa – näistä yksi oli tutkittavan ja hänen huoltajansa suostumus (HE 240/2009: 6). Haastattelemani oikeushammaslääkärin mukaan tämä erityislupa oli ”ainoa maailmassa”.

Toinen solmukohta ajoittuu 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppuun. Tuolloin keskustelu hallitsemattomina pidetyistä ongelmista – esimerkiksi ”ankkurilapsista” (ks. Tapaninen, Halme-Tuomisaari & Kankaan-

pää 2017), ”kasvattilapsi-ilmiöstä” sekä yksin tulleiden alaikäisten määrän ”räjähdysmäisestä” kasvusta vuonna 2008 (EMN 2009:4) – kanavoitui ulkomaalaislain muutoksiin vuonna 2010 (549/2010). Hallituksen esityksen johdannossa (HE 240/2009: 3) selitettiin, että tavoitteena on ”karsia tiettyjä vetotekijöitä” . Lakimuutokset koskivat muun muassa lääketieteellistä ikäarviointia, kasvattilasten asemaa ja harhaanjohtavan tiedon antamista, jota alettiin pitää maahanmuuttosäännösten kiertämisenä. Lisäksi ulkomaalaislakiin kirjattiin, että lapsen on oltava alaikäinen vielä perheenyhdistämispäätöksen tekopäivänä, ei pelkästään hakemusta jätettäessä niin kuin aikaisemmin. Tämä muutos on tehnyt ikätutkimuksesta entistä kriittisemmän nuorille ja heidän perheilleen, sillä prosessin pituuden takia monet teini-ikäiset ehtivät täysi-ikäistyä pitkän prosessin aikana[3]. Kaikki nämä kiristykset koskevat erityisesti lapsia, varsinkin yksin tulleita turvapaikanhakijoita sekä alaikäisiä perheenkokoajia. On ilmeistä, että ”aina, kun asenteet ja maahanmuuttopolitiikka kiristyvät, nämä [ilman huoltajaa tulleet] lapset joutuvat silmätikuiksi” (Martiskainen 2009: 46).

Ikäarvioinnin sääntely oli tullut ajankohtaiseksi, kun Suomi vuonna 2009 implementoi EU:n turvapaikkamenettelydirektiivin (2005/85/EY), jossa säädetään myös lääketieteellisistä ikätutkimuksista. Lainsäädäntöä ei silloin muutettu tältä osin, mutta hallitus päätti tehdä ikätutkimuksesta erillisen selvityksen (HE 240/2009: 11–12; Aala 2010: 14–15). Hallituksen esitystä ulkomaalaislain muuttamiseksi oli edeltänyt myös Maahanmuuttoviraston turvapaikkaohjeen (2008) kirjaus siitä, että rajalla ”tulee kiinnittää erityistä huomiota hakijan iän selvittämiseen” (HE 240/2009: 3). Kansalaisjärjestöt huomauttivat, että hallituksen esitys oli edennyt poikkeuksellisen nopeasti (esim. HaVL 1999b). Suomi oli yksi pioneereista sekä ikätutkimuksen että DNA-testauksen juridisessa säätelyssä ja hallintoperiaatteiden vakiinnuttamisessa.

Kolmannessa solmukohdassa niin sanotun pakolaiskriisin aikaan syksyllä 2015 ennakoitiin perheenyhdistämishakemusten kasvua ja käynnistettiin pikaisesti hanke kriteerien tiukentamiseksi. Tällöin yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden lukumäärä oli kasvanut 15-kertaiseksi verrattuna vuoteen 2014. Ulkomaalaislain muutoksia (SDK 505/2016) tahditti lähes paniikinomainen kiire. Jopa jotkut viranomaiset, kuten Maahanmuuttovirasto ja Poliisihallitus, pitivät lausunnoissaan muutoksia hätiköityinä ja ongelmallisina. Sisäministeriö totesi yhteenvedossaan, että ”yleisesti ottaen lausunnonantajat suhtautuivat melko kriittisesti tai kriittisesti esitettyihin lainsäädäntömuutoksiin” (Sisäministeriö 2009:1). Erityistä huolta aiheutti yksin tulleiden alaikäisten kohtalo. Muutokset eivät koske biometriikkaa tai bioteknologisia tutkintamenetelmiä, mutta ne muuttavat niiden käyttöä ja painoarvoa. Tällöin vaatimus ”turvatusta toimeentulosta” [4] ulotettiin koskemaan suojeluperustaisen oleskeluluvan saaneita, myös lapsia – joskaan ei pakolaisstatuksen saaneita[5]–, mikä on vähentänyt oleskelulupaanomuksia ja siten myös DNA-testausta. Ikäarvioinnin käytössä on ollut merkittävää vaihtelua syksyn 2015 jälkeen, mitä selvitän artikkelissani tuonnempana.

TARKAN TIEDON JÄLJILLÄ

DNA-tutkimusten ja lääketieteellisen iänmäärityksen käyttöä yhdistää edellä kuvatun poliittis-hallinnollisen kontekstin ohella kolmas seikka. Molempien menetelmien käyttöä siivittää usko siihen, että Maahanmuuttoviraston tavoittelema ”hallittu maahanmuutto” edellyttää tarkkoja tietoja tulijoista. Tämä pyrkimys tarkkaan tietoon vahvistaa samalla epäluuloa hakijoita kohtaan. Haastattelemani poliisi kysyi jatkuvasti mielipidettäni ikätestauksesta ja totesi lopuksi: ”Jos on olemassa joku keino, meidän viranomaisten on käytettävä sitä”.

Seuraavaksi tarkastelen sitä, millaista totuutta bioteknologisilla keinoilla tavoitellaan ja mitkä ovat sen rajat.

Edellä esitetyt yhtymäkohdat DNA-tutkimuksen ja lääketieteellisen ikäarvioinnin välillä eivät tavoita keskeistä eroa niiden tuottaman tiedon rakentumisessa: ikätestauksessa tulos on kiistanalainen. Korostaakseni tätä aloitan tarkasteluni DNA-analyysiin yhdistyvästä varmuudesta. Kukaan haastateltavistani ei kiistänyt DNA-tutkimuksen luotettavuutta geneettisen sukulaisuuden osoittajana, eikä sitä epäilty hallituksen esityksestä annetuissa lausunnoissakaan. Vaikka testauksen käyttö on kiistatta molekyylitasolla tapahtuvaa rajojen valvontaa, sitä pidettiin ja pidetään nykyään kenties entistä enemmän hakijoiden oikeutena (Tapaninen & Helén 2015). Helsingin hallinto-oikeuden perheenyhdistämistä koskevat päätökset vuosilta 2002–2014 vahvistavat tätä käsitystä. Sanan DNA sisältävistä tapauksista puolet oli päätynyt aineistoomme siksi, että niissä vaadittiin DNA-testausta tai annettiin etukäteen suostumus siihen (Halme-Tuomisaari, Tapaninen & Aunela 2018). Perhesiteiden todistamisessa DNA-analyysi ei kuitenkaan riitä. Migri selvensi DNA-tutkimuksen roolia lehdistötiedotteessaan (Maahanmuuttovirasto 2008) seuraavasti:

> Pelkkä biologinen sukulaisuus ei kuitenkaan riitä myönteiseen oleskelulupapäätökseen, vaan taustalla on oltava aitoa, kiinteää perhe-elämää. Siten esimerkiksi kasvattilapsi voi saada oleskeluluvan perhesiteen perusteella, jos hänet todetaan sosiaaliseksi perheenjäseneksi.

Tämä periaate asettaa todistettujen geneettisten siteiden näyttöarvon rinnan ja vastakkain perhesiteiden ”kiinteyden” ja ”aitouden” kanssa. Epämääräisiksi jäävät todellisten perheiden tunnusmerkit avaavat mahdollisuuksia vaihtelevalle, jopa mielivaltaiselta vaikuttavalle todisteiden etsimiselle ja tulkinnalle (Halme-Tuomisaari, Tapaninen & Aunela 2018). Julkaistuissa dokumenteissa ja monissa viranomaisille tekemissäni haastatteluissa korostuu usko objektiivisten, kiistattomien todisteiden välttämättömyyteen ja näkemys, ettei DNA-tutkimus voi tarjota oikotietä Suomeen. Kyse ei ole pelkästään retoriikasta: tutkimissamme hallinto-oikeuden tapauksissa peräti viidennes osui aineistoomme, koska DNA-analyysi oli jo todistanut esitetyt väitteet, mutta Maahanmuuttovirasto oli katsonut, ettei perhe-elämästä saatu näyttö ollut uskottavaa. Toisaalta analyysin poissuljenta eli väitetyn sukulaissuhteen osoittaminen paikkaansapitämättömäksi voidaan sivuutta päätöksenteossa (ks. Tapaninen 2016).

Lääketieteellisen ikäarvioinnin ja DNA-tutkimuksen välillä on menetelminä kuitenkin eroja siinä, kuinka luotettavina niitä pidetään. Suomen vastauksessa Euroopan muuttoliikeverkoston kyselyyn yksin tulleista turvapaikanhakijalapsista todetaan: ”Perhesiteen selvittämiseksi tehtävän DNA-tutkimuksen ja röntgentutkimuksella tehtävän iän arvioinnin erona on se, että arviointitesteillä ei voida saada eksaktia tulosta.” (EMN 2009b: 15). Tuloksen suhteellinen epätäsmällisyys siis myönnetään, mutta iän määrittämisen yhteydessä (ks. alla) päädytään silti täsmälliseen tulokseen.

Suomessa iänarvioinnissa on käytössä kaksi menetelmää: ranteen röntgenkuvan analyysi Greulich-Pyle (GP) -kartastoon vertaamalla ja hampaiden kuvantaminen (ks. Metsäniitty ym. 2017). Kaikkien röntgenkuvien analyysi edellyttää oikeushammastieteen erityispätevyyttä. Hallituksen esityksessä (HE 240/2009:5) tuodaan selvästi esille GP-kartaston ongelmat: sen aineisto on kerätty vuonna 1935 ylempään keskiluokkaan kuuluvilta kaukasialaisilta lapsilta ja nuorilta, ja sitä ei ole tarkoitettu iänmääritykseen vaan luuston kehittymisen erojen vertailemiseen silloin, kun syntymäaika on tiedossa. Muissa maissa käytettyjä menetelmiä ovat solisluun röntgenkuvaus ja lääkärintutkimus, ja esimerkiksi Ruotsissa arvioidaan myös psyko-sosiaalista kehitystä (EMN 2009a).[6] Isossa-Britanniassa ei käytetä röntgenkuvauksia niiden tieteellisen ja eettisen arveluttavuu-

den takia, ja monissa Itä-Euroopan maissa niiden käyttö on vähäistä (EMN 2009a).

Vastapainon objektiivisuuden ja tarkkuuden korostamiselle tarjoavat lukuiset kannanotot, joissa korostetaan menetelmien hataraa pohjaa. Toisin kuin DNA-tutkimuksen tapauksessa, lääketieteen asiantuntijat itse, etenkin lastenlääkärit, ovat korostaneet ikäarvioinnin epämääräisyyttä. Kritiikki ei kohdistu vain yksittäisten menetelmien epävarmuuteen vaan iän arviointiin yleensä: lääkärit voivat käyttää erilaisia menetelmiä, ”mutta yksi asia on vakio: virhemarginaali on vähintään kaksi vuotta” (Feltz 2015: 4). Ison-Britannian lastenlääkärit ovat kannanotossaan tähdentäneet, että poikien luusto saavuttaa nykyään aikuisuuden tuntomerkit jo 16–17- ja tyttöjen 15–16-vuoden iässä – nämä luvut poikkeavat siis parilla kolmella vuodella GP-kartaston standardeista (Feltz 2015: 5). Näin ollen alaikäinen nuori voitaisiin arvioida virheellisesti täysi-ikäiseksi käyttämällä vanhentuneita kriteerejä.

Kansalaisjärjestöjen asiantuntijat ja asianajajat ovat arvostelleet ikäarviointia esimerkiksi valitusoikeuden puuttumisesta mutta ovat ottaneet kantaa myös sen hataraan tieteelliseen pohjaan. Yhteisessä muistiossaan (Pakolaisneuvonta ym. 2009) ja erillisissä lausunnoissaan hallintovaliokunnalle eri kansalaisjärjestöt viittasivat tutkimuksiin, joissa iänmäärityksen perusteet kyseenalaistetaan. Tästä esimerkkinä oli lastenlääkäri Sir Aynsley-Greenin kannanotto vuodelta 1999: ”Ikäarviointi on metodeiltaan epätarkkaa, käyttötarkoitukseensa sopimatonta, epäeettistä ja mahdollisesti laitonta” (ks. myös Aynsley-Green ym. 2012).

Yhdessä haastattelussani asianajaja viittasi lääketieteellisissä tutkimuksissa todistettuihin eroihin jopa itä- ja länsisuomalaisten nuorten naisten luuston kehittymisessä, ja hän kutsuikin luuston tutkimusta ”pellemenetelmäksi”. On vaikea ymmärtää, miksi ranneluun kuvaamista ja GP-menetelmää edelleen Suomessa käytetään, vaikka se on tunnetusti epävarmaa (esim. Feltzt 2015; Noll 2016) ja monet maat ovat luopuneet siitä. Sen vakavimpana ongelma on, että juuri täysi-ikäistymisen kynnyksellä – eli silloin kun sitä tyypillisesti käytetään – sen tulos on erityisen epäluotettava. Oikeushammaslääkäri myönsi haastattelussa, että ”ranteen informaatioarvo loppuu tuossa seitsemässätoista vuodessa. Koska täysi-ikäisyysraja on kahdeksantoista niin silloin ollaan just siinä ongelmatilanteessa”. Brittiläisten lastenlääkärien mukaan on ymmärrettävää, että hallitukset ovat innokkaita löytämään ”tieteellisen metodin”, joka auttaisi määrittämään täsmällisen kronologisen iän. He toteavat kuitenkin: ”Valitettavasti mikään ’tieteellinen menetelmä’ ei tarjoa täsmällistä arviota 15–20-vuotiaiden kronologisesta iästä – siis juuri siitä ikäryhmästä, jolle iänarviointi on kaikkein tärkein” (Aynsley-Green ym. 2012: 27). Lastensuojelun keskusliitto (HaVL 2009 b) lausuikin ilmeisen osuvasti: ”Jos 17-vuotiaaksi itsensä ilmoittama onkin 19-vuotias, sitä ei pystytä tämänhetkisen tutkimustiedon perusteella varmasti todentamaan.” Asianajaja Kirsi Hytinantti (2009:55) on ottanut tiukasti kantaa näennäisen varmuudentunteen elättelemiseen: ”Epävarma hammastulos ja käyttökelvoton luustoikätutkimus yhdessä saavat aikaan valheellisen varmuuden tunteen siitä, että tehty ikäarvio on oikea.”

Lainsäädännön vaatimuksia tutkimuksen laadusta toteutetaan myös haastattelemalla lasta hänen edeltävistä elinolosuhteistaan ennen kuvaamista, esimerkiksi mahdollisista sairauksista, aliravitsemuksesta ja pakolaisleirillä elämisestä. Tätä voidaan hyvällä syyllä pitää silmänlumeena, kuten yksi edustaja totesi viitatessaan vain viitisen minuuttia kestävään haastatteluun. Tieteelliseen varmuuteen pyritään myös sillä, että kaksi oikeushammaslääkäriä antaa toisistaan riippumattomat lausunnot, joiden perusteella laaditaan yhteinen lausunto. Laboratorion raportissa tulosten luotettavuutta korostetaan viittaamalla, tieteellisen kirjoittamisen käytäntöjen mukaisesti, alan tutkimuksiin.

Ruotsalainen oikeustieteilijä Gregor Noll (2016) on purkanut tieteen ja juridiikan epis-

SEURAAVA.
TE OLETTE NYT KENTTÄOIKEUDESSA,
SOTAMIES OKSALA.
MIE O-O-O-O--OLEN..
AUVO IIVANA OKSALA.
AMMATTI: HEVOSMIES.
MIULLA, EI, EI OLE
RIKOS: RINTAMAKARKURUUS.
SYNTYMÄPAIKKA JA -AIKA: KOTIKALLIO, VIIPURIN LÄÄNI, 20.1.1920.
KARANNUT OLLESSAAN HOIDETTAVANA JOUKKOSIDONTAPAIKALLA.

TIEDÄTTE KAI, ETTÄ RINTAMA-KARKURUUS ON RASKAS RIKOS.
JOSTA VOIDAAN RANGAISTA ANKARINTA ASEELLISTA PAKKOKEINOA KÄYTTÄEN?
JOS KUITENKIN SUOSTUTTE PALAAMAAN OMAAN YKSIKKÖÖNNE,
VÄLTYTTE VAKAVAMMILTA SEURAAMUKSILTA.

temologioiden välistä perustavaa ristiriitaa iän määrittämisessä. Hän antaa esimerkin, jossa oikeuslääketieteen asiantuntijalta kysytään oikeudessa, kuinka vanha A on. Tämä voisi vastata seuraavasti: ”Verrattuna olemassa oleviin kuvapankkeihin hampaiden ja luuston kehityksestä tutkittavasta otetut kuvat viittaavat siihen, että tämän ikä on 95 prosentin todennäköisyydellä 18,2 vuotta”. Nollin mukaan tämä ei kuitenkaan ole vastaus esitettyyn kysymykseen, sillä asiantuntijalta ei kysytty: ”Minkä ikäinen tutkittu olisi, jos hän olisi kuulunut niihin populaatioihin, joita oli testattu edeltävissä lääketieteellisissä tutkimuksissa?” Tämä vastaus ei kerro ainakaan siitä, voidaanko tutkittua nuorta pitää erityistä suojaa tarvitsevana lapsena.

Huolimatta tieteellisin keinoin oikeutetuista iänarvioinneista niin iän arvioinnissa kuin DNA-tutkimuksessakin on ilmeinen ristiriita: bioteknologian tarjoamat vastaukset eivät vastaa esitettyyn kysymykseen. Raportin ilmaus: ”on todennäköisesti täyttänyt kahdeksantoista vuotta” perustuu arvioihin hammas- ja luustoiästä, mutta iän määrittämisessä numerot taipuvat binaariseksi vastaukseksi. DNA-tutkimus todistaa tarkasti geneettisen sukulaisuuden todennäköisyyden mutta ei perhesiteiden olemassaoloa, eivätkä geneetikot niiden olemassaolon varmistamiseen pyrikään vaan puhuvat numeerisesti ilmaistavasta geneettisestä sukulaisuudesta (ks. Tapaninen & Helén n.d.). Samoin voidaan kysyä, mitä ikäarvion todennäköisyys vaikuttaa siihen, miten lapsi, olipa hän sitten 18,2-vuotias tai 17,2-vuotias, joko otetaan vastaan tai palautetaan lähtömaahan.

On kuitenkin todettava, että monien ihmisoikeusjärjestöjen toistuvasti peräänkuuluttama kokonaisvaltainen arviointi nuoren iästä (esim. EASO 2018) on sekin ongelmallinen. Isossa-Britanniassa sosiaaliviranomaiset yhdessä pediatrien kanssa arvioivat ikää lapsen käyttäytymisen ja olemuksen perusteella. Ohjeistuksesta huolimatta menettelyssä on havaittu ongelmia, jotka ovat johtaneet keskusteluihin väärien arvioiden seurauksista. Ruotsalaisten tutkijoiden mukaan (Hjern ym. 2011: 3) tarkkojen kriteerien ja asiantuntemuksen puutteen vuoksi arviointia voivat ohjata vaihtelevat suuntaukset politiikassa, julkisessa keskustelussa ja tiedotusvälineissä. Kuten seuraavaksi esitän, Suomessa oikeuslääketieteelliset ja vaikutelmiin perustuvat arviot kohtaavat ja erkanevat monilla tavoilla.

SILMÄMÄÄRÄINEN ARVIOINTI: ”PARTALAPSIA” JA PIENIÄ KÄSIÄ

Bioteknologia tarjoaa täsmälliseksi ymmärrettyä informaatiota, mutta perheitä ei yhdistetä eikä aikuisuutta määritellä vain laboratorion kautta. DNA-tutkimuksen tulos tulee osaksi edellä mainittua perhesiteiden ”aitouden” selvittämistä, eikä iän määrittäminen perustu vain röntgenkuviin vaan myös arviointiin, jota maahanmuuttoviranomaiset tekevät kohdatessaan nuoria. Kysynkin, miten lääketieteellinen iänarviointi nähtiin ratkaisuna ulkoiseen olemukseen perustuvan arvion epävarmuuteen lainsäädännön perusteluissa, miten esimerkiksi asianajajat voivat nykyään kyseenalaistaa ikätestauksen tuloksen vetoamalla fyysiseen lapsenkaltaisuuteen ja millainen ongelma ovat ulkomailla tehtävät ei-lääketieteelliset ikäarviot. Lopuksi esittelen Migrin ohjeistuksen muuttumisen syksyn 2015 jälkeen.

Hallituksen esityksessä (HE 204/2009:16) ikäarvioinnin uskottiin tarjoavan objektiivista tietoa: ”Ulkoiseen olemukseen perustuvaan iän arviointiin verrattuna oikeuslääketieteelliseen ikätutkimukseen perustuva iän selvittäminen mahdollistaa kuitenkin tieteellisen, riippumattoman ja järjestelmällisen tavan selvittää henkilön ikä.” Euroopan muuttoliikeverkoston selvityksessä (EMN 2010: 56) Migri valotti lakimuutoksen aikana vallinnutta tilannetta seuraavasti:

> Alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrän lisäännyttyä merkittävästi Suomessa lisättiin ulkomaalaislakiin säännös alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden iän arvioinnista osana turvapaikkaprosessia. Tätä ennen alaikäisten iän arviointi oli sääntelemätöntä ja satunnaista. Ikää pyritään arvioimaan ensisijaisesti henkilön ulkoisen olemuksen, henkisen kypsyyden ja yleisen kehittyneisyyden mukaan. Yleisimpiä lääketieteellisiä testaustapoja ovat röntgenin avulla tehtävät luustoikä- ja hammastutkimukset. Testien virhemarginaali on tavallisesti ± 2 vuotta. *Psykologista arviointia ei ole pidetty riittävän luotettavana*, sillä kokemus alaikäisen iästä on hyvin subjektiivinen ja riippuu muun muassa lapsen kokemuksista. Turvapaikanhakijana oleva alaikäinen vaikuttaakin todennäköisesti ikäistään vanhemmalta. (Kursivointi lisätty.)

Olemuksen, käyttäytymisen, esitettyjen väitteiden, asiakirjojen ja muiden tämänkaltaisten todisteiden tutkiminen on kuitenkin osa prosessia, jossa lapsista voidaan tehdään aikuisia ja aikuisista lapsia. Ulkomaalaislain 6.1 pykälässä korostetaan, että ”oleskelulupaa hakevan ulkomaalaisen tai perheenkokoajan iän selvittämiseksi voidaan tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus, jos on olemassa *ilmeisiä perusteita* epäillä hänen iästään antamiensa tietojen luotettavuutta”. Miten nämä perusteet syntyvät? Migrin ohjeissa (2017: 7) kerrotaan, että ilmeisinä perusteina on ”vakiintuneen käytännön mukaan pidetty hakijan ulkonäköön, käytökseen tai kielelliseen ilmaisuun liittyviä seikkoja”. On kiistatonta, että kyseessä on virkailijan subjektiivinen arvio: Suomessahan arviointiin eivät osallistu pediatrit, psykologit tai sosiaalityöntekijät.

Näin asiaa selvitti poliisi vastatessaan kysymykseeni ikätestien aloittamisesta:

> Minä huomasin, että selkeästi tämän ihmisen ilmoittama ikä on ristiriidassa tähän fyysiseen olemukseen. Sitä voi päätellä kaikesta: kasvoja, miten ihminen on kulunut, juonteet, parta kasvaa, käyttäytyy, puheenparret, ruumiin koko, kaikesta – ranteesta, käsien koosta – pystyy tekemään päätelmiä. Niin me otettiin oikeuslääketieteen laitokseen yhteyttä, tai minä sinne soitin, että mitä me voidaan tehdä, kun tämmönen ongelma tässä kasvaa. […] Tai siis minä pyysin tätä tutkimusta, tai aloin yleensä selvittää, että onko oikeuslääketieteen laitoksella mitään keinoja, että tämmönen partasuu ei oo 16-vuotias.

Joskus iän testauksen syy voi olla päinvastainen. Nuori on rekisteröity täysi-ikäiseksi jossakin toisessa maassa, ja virheellinen tieto on lapsen edustajan tai avustajan mielestä korjattava. Koska lapsilla, heidän edustajillaan, avustajillaan tai ryhmäkodilla ei ole oikeutta pyytää tai vaatia ikäarviointia, lasta auttavien tahojen on suostuteltava Maahanmuuttovirasto tilaamaan oikeuslääketieteellinen tutkimus. Syntymäajan osoittaminen vääräksi vaatii sitkeää taivuttelua, kuten eräs asianajaja kuvaili:

> Joskus meidänkin asiakkaat on saanut hyviäkin päätöksiä. Mä annoin sen yhen esimerkin siitä tytöstä, jolla oli kahdeksan vuoden heitto. Itse ilmoitti olevansa 15 v., viisumin mukaan 23 v. Me vaadittiin useamman kuukauden ajan. […] Mä vastustan niitä testejä, niin täytyy olla poikkeustilanne, että mä vaadin sitä testiä. Koska Migri ei uskonut tätä tyttöä ja hänen ulkonäkö puhu sen 15-vuotisuuden puolesta, ja muutenkin hänen kertomus, mitä hänelle oli tapahtunut, kielitaito, kaikki viittas siihen, että hän puhuu totta kansallisuudestaan ja henkilötiedoistaan. Ja siinä viisumissa oli ihan toinen kansalaisuuskin, ja toiset henkilötiedot, toiset iät. Mä aattelin et se on niinku ainut tapa. Mä pyysin, että tehdään testi, vaikka kielitestiäkin ja ikätestiä ellei uskota muuten näitä hänen kertomuksiaan. Mut mun pyynnöstä sitä ei kukaan tee, mut mä vaadin, että Migri pyytää tekemään. […] Testin tulos oli hyvä. Mutta se testitulos oli jotenkin niukin naukin, et siinä ei selkeesti sanottu, että okei, 15 v. Vaan se oli jotenkin niin että palapalapala, mutta kuitenkin

> voidaan katsoa, ettei ole välttämättä täyttänyt kahdeksantoista tai jotain. Ja mä kyl uskon ihan täysin et tää tyttö kertoo oikeesti hänen iästään. Ja se näyttää siltä, että näist ihmisistä tulee vanhempia sen testin perusteella, usein, jotenkin kummallisesti.

Vaikka lapsia avustavat edustajat ja asianajajat suhtautuvat iänarviointiin kriittisesti, he pitävät sitä joissakin tapauksissa ainoana mahdollisuutena. He ovat taipuvaisia tulkitsemaan ikätestaukseen pääsemisen vaikeutta niin, että Maahanmuuttovirasto suosii bioteknologisten tutkimusten käyttöä silloin, kun tämä ajaa päätöksentekijöiden etua, mutta ei silloin, kun testaus voisi turvata hakijoiden edun. Muuan asianajaja analysoi Maahanmuuttoviraston haluttomuutta oikaista väärennettyjen passien syntymävuosia:

> Kyllä mä ymmärrän et Migri haluaa asiaa, et se palvelee heidän tarpeitaan, että he saavat tiedon josta he voivat sanoa, että se on eksakti. Mutta se miks se on tarkotushakunen, must se paljastuu tällasissa tapauksissa joissa väitetään että 48 kiloo painava 150-senttinen on 30-vuotias mies koska se on tullut sellasella passilla toiseen maahan. Eli ei haluakaan selvittää sitä sillon kun se olis lapsen edun mukaista.

Kun kerroin haastattelemalleni asianajajalle, että Maahanmuuttoviraston virkailijat saattavat oikeuslääkäreiden lailla kertoa testattujen olevan suorastaan huojentuneita kuullessaan tiedon ”oikeasta” iästään, hän parahti:

> Se on ihan hirveää, millään tavalla se ei voi ketään huojentaa. Mä uskon et se taho joka tekee tutkimusta ja haluaa koko ajan oikeuttaa, ei halua kuunnella sitä tuskaa, ei halua nähdä niitä kun ”mä lähetin sulle kuvan pienen pojan kädestä, et hei huomasitko et tällanenki määritettiin aikuiseks, eiks tosiaan mikään kilahda?” Ja sit mä oon laittanut yhden pojan, semmonen pikkunen jalka, et tääkin on nyt aikuinen, eli yritin vedota siihen et miettikää, teetteksite ihan oikein, voisko siinä lausunnossa ehkä kirjoittaa, että tämä lapsi on seitsemäntoista ja puoli vuotta.

Toisin sanoen röntgentutkimus voi tarkoittaa silmien ummistamista muilta, ilmeisiltäkin merkeiltä. Asianajaja oli turhaan yrittänyt saada viranomaisia arvioimaan lasten ikää muutenkin kuin röntgenkuvien avulla, mutta oli sittemmin luopunut yrityksestä.

> Niin, mä ajattelin kertoa sille taholle [oikeushammaslääkärille], että tiedättekö että te teette tällä hetkellä suomalaista turvapaikkapolitiikkaa? Mä aattelin että he ei ehkä tajuu et mikä se merkitys on ja että heidän lausumansa otetaan todellaki ainoona [...] sanana tässä tällä hetkellä.

Lähetystöissä taas ei tehdä lääketieteellisiä arviointeja vaan lasten iät arvioidaan vain silmämääräisesti. Suurlähetystöissä tehtyä arviointia voidaan pitää mielivaltaisena ja nöyryyttävänä. Yksi asianajaja kertoi tapauksesta, jossa

> Tyttö oli kertonut, että hänet oli viety [suurlähetystössä] toiseen huoneeseen ja käsketty riisuuntumaan. Siellä naisvirkailija on sit tehnyt ikäarviota ihan niinku siit vaan. [...] Tyttö piti sitä erittäin nöyryyttävänä ja loukkaavana ja – no voi kuvitella miltä se tuntuu.

Syksyn 2015 niin sanotun turvapaikkakriisin jälkeen Maahanmuuttoviraston ohjeet ikätutkimuksista ovat mielenkiintoisella tavalla vaihdelleet suhteessa siihen, millä perusteella nuoret ohjataan tutkimukseen. Marraskuussa 2015 Maahanmuuttovirasto uutisoi tehostavansa alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden ikätestausta siten, että ”ensimmäisen seulonnan tekee poliisi ja Maahanmuuttoviraston virkamies jo hakemuksen rekisteröinnin tai alkukuulemisen yhteydessä”, minkä jälkeen voidaan ohjata heti ikätutkimukseen (Maahanmuuttovirasto 2015a). Haastattelemani poliisin mukaan ”ka-

tastrofivuonna poliisin täytyi priorisoida hyvin tarkkaan mitä tehdä", ja arvioinneissa keskityttiin vain"karkeimpiin tapauksiin". Tutkimusten jouduttaminen ei kuitenkaan tarkoittanut testauksen suhteellista yleistymistä – päinvastoin. Vaikka hakijamäärien kasvu nosti testien lukumäärän 149:ään vuonna 2015, vain 5 prosenttia kaikista alaikäisiksi ilmoittautuneista turvapaikanhakijoista ohjattiin lääketieteelliseen iän selvitykseen, kun taas edeltävinä vuosina testattuja oli ollut noin kolmasosa kaikista hakijoista (Metsäniitty ym. 2017, taulukko 1). Samoin kuin aiempina vuosina, täysi-ikäisiksi määriteltiin noin 60 prosenttia testatuista.

Jo joulukuussa 2015 Maahanmuuttovirasto antoi kuitenkin uudet ohjeet iän arvioinnista perhekodeille ja muille viranomaisille (Maahanmuuttovirasto 2015b). Niissä todettiin, että jos alaikäisenä esiintynyt nuori vaikuttaa "silmämääräisesti ja itsenäisen toimintakykynsä perusteella arvioiden aikuiselta, voidaan hänet kahden virkamiehen yhtäläisen arvion perusteella majoittaa aikuisille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen".

Yksi edustaja kertoi siitä, miten tämä tapahtui. Ryhmäkodin johtaja oli ilmoittanut hänelle, että hänen edustamansa nuori on määritelty täysi-ikäiseksi ja siirretään siksi aikuisten vastaanottokeskukseen. Tähän edunvalvoja ei suostunut:

> "Hänellä on edustaja ja tämä lapsi ei lähe mihinkään". Ja sitten se sano että ei se mitään, se lähtee kyllä, kato kun minä ja poliisi arvioidaan. Ja sit paikalle tulee kaks Espoon poliisia, johtaja, lapselle kerrotaan että sä lähet nyt ku sä oot aikuinen. Ja mä sanoin ettei se käy. Niinku laissa lukee: lapsi täyttää 18, hänelle tehdään lääketieteellinen ikäarvio, jonka jälkeen tehdään päätös hänen iästään, sitä ennen se on lapsi. - - Ja poliisi sano vielä mulle tällä tavoin, selittää mulle: "Et kato, mä piirrän sulle! Et mä piirrän sulle tän kaavan"--- "et nykyään tämä menee näin. Et täst vaan me voidaan arvioida et tää lapsi on aikuinen." Mä sanoin et kato mä piirrän sulle miten se laki menee, ja se ei oo muuttunut täs kuukauden sisällä yhtään mihinkään. "Mä piirrän sulle; dik, dik, dik, dik. Kumpaa noudatetaan, lakia vai teidän uutta kehitelmää tähän näin?" Noh, lapsi jäi niin kauaksi kun hänelle tehtiin sit ikätesti.

Lapsi määritettiin 18-vuotiaaksi, vaikka afganistanilaisen henkilötodistuksen mukaan hän oli vasta seitsemäntoistavuotias. Edustaja oli tehnyt päätöksestä oikaisupyynnön mutta sitä ei ollut haastattelun aikaan vielä käsitelty. Samoihin aikoihin monet aikuisilta vaikuttavat nuoret lähetettiin suoraan aikuisten vastaanottokeskuksiin. Edustaja kuvasti seuraavasti biopoliittista draamaa, jossa silmämääräisesti täysi-ikäisiksi arvioituja nuoria lähetettiin Keuruulle aikuisten vastaanottokeskukseen, jossa oli erillinen osasto nuorille: "Niitä tuli bussi yöllä hakee. Se oli niinku ihan helvetillistä. Ja se pelkäs se lapsi niin että on vieläkin ihan palasina."

Joulukuussa 2017 annetut ohjeet iän määrityksestä kertovat kuitenkin taas uudesta käänteestä (Maahanmuuttovirasto 2017). Niiden mukaan epäilyistä on ilmoitettava viipymättä virastolle, minkä jälkeen nuori voidaan ohjata ikätestaukseen, ellei saatavilla ole asiakirjoja. Tämän minulle vahvisti Migrin ylitarkastaja: "Ikää ei muuteta ilman että asiaa on lääketieteellisesti tutkittu". Viime vuosina on tullut selväksi, että laboratoriotutkimuksen käytössä on vaihtelevuutta, ja tämä ei ole erillään vaikutelmiin perustuvista arvioinneista.

IÄN MÄÄRITTÄMISESTÄ IKÄMÄÄRÄYKSEEN

Miten iänarvioinnin tulos käännetään rekisteröidyksi, keksityksi syntymäpäiväksi? Mitä ikämääräys tarkoittaa nuorille, kun tulos pelkistyy kahdeksi vaihtoehdoksi: lapsi tai aikuinen. Tämän kirjoituksen otsikossa oleva sana 'raja' ei tarkoita sitä, että ikätestauksessa täysi-

ikäiseksi määritelty menettäisi mahdollisuutensa jäädä Suomeen. Ulkomaalaislain mukaan (6 a.3 §) tutkimuksesta kieltäytyminenkään "ei yksinään voi olla peruste sille, että kansainvälistä suojelua koskeva hakemus hylätään". Ikämääräyksen seuraukset vaikuttavat kuitenkin monin tavoin nuoren tulevaisuuteen, esimerkiksi siihen, voiko hän asua lastensuojelun kriteerit täyttävissä perhekodeissa palveluineen ja onko hänellä oikeus edustajaan, koulunkäyntiin tai muuhun tukeen. Kun nuori on määrätty täysi-ikäiseksi, hän menettää oikeutensa perheenyhdistämiseen (ks. Kuusisto-Arponen 2016), ja hänet voidaan palauttaa helpommin toiseen maahan Dublin-sopimuksen mukaisesti tai ottaa säilöön (ks. UNICEF 2018). Hänet voidaan myös palauttaa lähtömaahan, josta vanhemmatkin ovat saattaneet muuttaa pois. "Koska hän on 18 niin hän voi yhdessä yössä selviytyä siitä, mistä hän ei selviytynyt silloin kun oli 17", totesi muuan edustaja nuoresta, joka palautettiin Afganistaniin, vaikka hänelle ei ollut siellä enää perhettä. Valtaosa vuonna 2015 tulleista alaikäisistä sai oleskeluluvan, mutta nämä olivat järjestöjen kritisoimia (ks. Lastensuojelun keskusliitto 2018) vuoden tai kahden vuoden "pätkälupia", jotka päättyivät tyypillisesti kun he oletetusti olivat aikuistumassa (ks. myös Maahanmuuttovirasto 2018). Tämän jälkeen jatkoluville täytyy olla uusia perusteita.

Asiantuntijat niin laboratorioissa kuin hallinnossakin tuntuvat uskovan, että ikätestaus on lasten oikeus. Näin kysymys ikämääräyksen seuraamuksista sivuutetaan. Haastattelemani oikeushammaslääkäri kertoi painottaneensa STUK:lle erityisluvan hakemisen yhteydessä, että "nyt on kyse näiden lasten ihmisoikeuksista ja näitten lasten oikeudesta kasvaa oikeassa ikäryhmässään". Hän perusteli testauksen hyötyjä seuraavasti:

> Siis ihmiset tai lapset joilta on…joko heillä ei ole syntymätodistusta olemassakaan tai jos on joku dokumentti, niin se on takavarikoitu. Erityisesti saattajitta tulevat lapset. Nehän lähetetään niinku syötiks. Mut kaiken sen takana on inhimillinen hätä. Ja kyllä sen lapsen oikeus on tietää suurin piirtein minkä ikäinen hän on. Koska ei nää lapset, ei niillä oo syntymäpäiviä jolloin saadaan lahjoja ja muuta. […] He eivät osaa asettaa itseään mihinkään aikajanalle. […] En mä oo kohdannut koskaan mitään ongelmia siinä.

Toinen oikeushammaslääkäri kertoi selittävänsä testattaville haastattelun yhteydessä, että "se on ikään kuin tota…valokuvan ottaminen". Hän luonnehti lasten suhtautumista positiiviseksi:

> Meil on hyvä yhteishenki ja leppoisaa. Hyvin mun nähdäkseni positiivisia istuntoja. Tuohan ei oo mitenkään tutkittavaa rasittava juttu, haastattelukin kestää 10–15 minuuttia.

Kun kysyin tilanteista, joissa lapsi arvioidaan täysi-ikäiseksi eikä voi siis esimerkiksi saada perhettään Suomeen, oikeushammaslääkäri totesi:

> Niitä seuraamuksia me ei tiedetä. […] Ei tätä [kriittistä keskustelua] oo nostettu meidän kanssa esille. Eihän nää vaikuta meidän työhömme, koska me perustetaan se kaikki niihin löydöksiin, sekä kliinisiin että radiologisiin löydöksiin. Se, miten sitten hallinto hanteeraa, niin se on semmonen suo, että sinne me ei kyllä haluta astua.

Näkemys laboratorioiden erillisyydestä ja itsenäisyydestä suhteessa päätöksentekoon tulee ilmi myös DNA-tutkimuksen kohdalla. Geneetikko totesi painokkaasti, että hän kollegoineen ei halua tietää, mitä oli tapahtunut ennen kuin näyte saapuu laboratorioon tai mitä tapahtuu tämän jälkeen (Tapaninen & Helén 2015.) Ikäarvioinnin kohdalla väite on kuitenkin merkillinen, koska oikeushammaslääkärit toimivat vuosikausia lainsäädännön muuttamiseksi. Kun kysyin poliisilta nuorten suhtautumisesta tuloksiin kuulemisissa, hän

kertoi tietävänsä kriittisestä keskustelusta mutta korosti vastaavalla tavalla eri toimijoiden asiantuntemuksen rajoja:

> Pitää näitten oikeuslääketieteen ja muiden tahojen pohtia nämä *ja ei siinä viranomaisilla jää paljon muuta vaihtoehtoa ku käyttää niitä työkaluja mitä on olemassa*. Jos tää on todettu jollain tapaa epäkelvoksi, epätarkaksi, niin sitten pitää keksiä paremmat keinot. (Kursivointi lisätty.)

Alaikäisten edustajat ja asianajajat näkevät ikätestauksen ja -määräyksen seuraamukset toisin, nuorten kannalta. Nuorten suhtautumista ikätesteihin ohjaa se, että muita vaihtoehtoja ei käytännössä ole. Jos nuori edustajansa kanssa kieltäytyy testistä ilman hyväksyttävää syytä, häntä pidetään ulkomaalaislain mukaan aikuisena. Haastattelemani alaikäisten edustajan mukaan yksikään perhettään Suomeen hakenut lapsi ei ole vastustanut DNA-tutkimusta mutta "iänarviointia tai iänarvioinnin tulosta vastustetaan". Vastustus ei kuitenkaan johda tutkimuksesta kieltäytymiseen, ellei edustaja ota tätä asiakseen. "Ei ne ees tajuu mikä se on. Ne tajuu mitä mä tajuun, eli mähän suhtaudun siihen kielteisesti", totesi yksi edustaja:

> Joku sanoo, että mä hyväksyn sen. Sitten jotkut sanoo että miksei voida uskoa sitä mitä äiti on mulle sanonut. Tai äiti on kirjoittanut Koraanin kanteen syntymäajat ja siellä se lukee. Mutta jos heitä pyytää hankkimaan henkilötodistuksen, vaikka Irakista tai Afganistanista niin he sanoo että ei saa. Se on pattitilanne. […] Kyllä ne kaikki [vastikään tutkitut] sanoo että on tosi ahdistava tilanne tämä odottaminen plus se kun heitä ei uskota. Ja he aikoo siellä poliisikuulustelussa […] koska edustaja ja lapsi [kutsutaan] sinne sanomaan mielipiteensä siitä tuloksesta. Ja joka kerta se sama lause, että tällä ei saada tarkkaa ikää, se on vain arvio.

Haastattelusitaatin loppu: "Ja joka kerran se sama lause, että tällä ei saada tarkkaa ikää, se on vain arvio" tuo esille iän selvittämisen keskeisen paradoksin. Vaikka viranomaiset ja oikeushammaslääkärit korostavat, että ikätestaus ei kerro kronologisesta iästä ja tämä epätarkkuus voidaan todeta rutiininomaisesti kuulemisessa, samalla lapsi voidaan määritellä – tai määrätä – täysi-ikäiseksi, ja hän saa henkilötunnuksen osana täsmällisen syntymäpäivän. Maahanmuuttoviraston (2017) ohjeet syntymäaikojen rekisteröinnistä antavat käsityksen siitä, millaisin keinoin tarkkuuteen pyritään, vaikka taustalla on epävarmuutta, tulkinnanvaraisuutta ja jopa summittaisuutta.

On epäselvää, miten lausunnon johtopäätös taipuu ratkaisevan vuosiluvun määrittämiseen ja syntymäpäivän rekisteröimiseen. Kun bioteknologinen informaatio muunnetaan juridisesti ja hallinnollisesti päteviksi tosiasioiksi, tieteellisen järkeilyn määrittämä todennäköisyys kääntyy hallinnon järjestelyn vaatimaksi yksiselitteiseksi asiantilaksi. Tästä Ison-Britannian lastenlääkärien yhdistys on esittänyt, että lääkäreiden tulisi "rehellisesti selittää sosiaalityöntekijöille, että hampaiston röntgenkuvaus, luustoikä ja genitaalien tutkimus eivät nykyisellään tuo lisätietoa iän arviointiin" (RCPCH 2016).

Nuorille tutkimuksen tarkoitus ei voi olla selvä. Lasten edustajat ja avustajat ovat varmoja siitä, että lapset eivät ymmärrä, mihin he allekirjoituksellaan suostuvat. Anne Parsonsin (2009) haastattelemat nuoret eivät tienneet tutkimuksen mahdollisista seurauksista. He eivät myöskään uskaltaneet kieltäytyä ikätestistä vaan näkivät sen ainoana mahdollisuutena: "Tyttö ilmoitti tietävänsä, että hänellä olisi oikeus kieltäytyä iänmäärityksestä. Haastattelun lopussa tyttö kuitenkin halusi tietää mitä tapahtuisi, jos joku ei suostuisi iänmäärityksseen, ja keskustelusta kävi ilmi, että tyttö koki ettei hänellä ollut muuta mahdollisuuta kuin suostua." (Mts. 15.)

Epäselvää on sekin, miten kahden vuoden virhemarginaali otetaan päätöksessä huomioon. Laboratorion yhteenveto lääketieteellisestä iänmäärityksestä perustuu asiantuntijoiden konsensuskokoukseen, ja siinä

voidaan todeta esimerkiksi, että ”hakija on todennäköisesti täyttänyt 18 vuotta” tai ”on mahdollisesti alle 18-vuotias” tai ”voi olla ilmoittamansa ikäinen”. Tieteen vaatimukset täyttävä ikätutkimus ei siis päädy iän määrittämiseen vaan ainoastaan mahdollisuuksiin. Kovistelin Maahanmuuttoviraston ylitarkastajaa avaamaan, miten todennäköisyys taipuu kaksijakoiseksi vastaukseksi siitä, onko hakija alaikäinen vai ei, mutta en saanut selvää vastausta. Hän ei pitänyt tätä ongelmallisena ja väitti, että tulos tulkitaan aina *benefit of the doubt* -periaatteen mukaisesti hakijan eduksi.

Viime aikoihin asti on ollut varsin epäselvää ja sääntelemätöntä, miten lapsi saa tietoa iänmäärittelyn tuloksesta ja tarjotaanko mahdollisuutta tulla kuulluksi. Jotkut poliisilaitokset tai poliisit ottivat tehtävän vakavasti, mutta kyse saattoi olla vain ilmoitusasiasta. Migrin uusissa ohjeissa (Maahanmuuttovirasto 2017) kerrotaan kuitenkin seikkaperäisesti, miten nuorella on oikeus tulla kuulluksi tuloksesta.

Lapsi merkitään automaattisesti rekistereihin uuden syntymäajan mukaan ja siirretään ryhmäkodista vastaanottokeskukseen, jos hänet määritellään täysi-ikäiseksi. Hiitolan ja Korkiamäen (2016) mukaan siirto tehdään mahdollisimman nopeasti, ”jotta muut nuoret eivät järkyty”. Edustajan työ loppuu saman tien, joskin hän saattaa olla vielä omasta aloitteestaan paikalla suullisessa kuulemisessa. Ikätutkimuksesta ei ole erillistä valitusoikeutta (HE 240/2009: 36), mikä on vastoin suomalaisten ja kansainvälisten järjestöjen periaatteita.Tulos voidaan tosin kiistää päätöksestä tehtävän valituksen yhteydessä.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ:

KIISTANALAINEN KIISTATTOMUUS

DNA-tutkimuksen ja ikätestauksen tarkasteleminen rinnakkain korostaa sekä niiden välisiä yhteyksiä että selviä eroja siinä, mikä rooli itse kunkin menetelmän tarjoamalla bioteknologisella informaatiolla on päätöksenteossa. Selvin eroista on iän määrittämisen tieteellinen kyseenalaisuus, joka nousee esiin lääketieteellisissä ja oikeustieteellisissä tutkimuksissa Suomen ulkopuolella. Suomessa tätä keskustelua käyvät kansalaisjärjestöt ja yksittäiset lasten edustajat ja oikeudelliset avustajat, eivät päätöksentekijät eivätkä oikeuslääketieteen asiantuntijat. Lausunnoissa tieteellistä varmuutta lujittavat monet tekijät, kuten menetelmien luotettavuuden varmistaminen, relevanttien verrokkiaineistojen käyttö, viittaukset tieteellisiin tutkimuksiin alaviitteissä, kahden asiantuntijan antamien lausuntojen keskinäinen riippumattomuus, epävarmuuden ottaminen huomioon 18. ikävuoden tienoilla sekä haastatteluissa saatu tieto asiaan mahdollisesti vaikuttavista ulkoisista tekijöistä. Nämä varaukset kuten myös eettiset takuut vaikuttavat lähinnä muodollisuuksilta. Myös testauksen perustuminen ”tietoon ja vapaaseen tahtoon” voidaan kyseenalaistaa, koska muita vaihtoehtoja ei oikeastaan ole.

Päätöksenteossa tuloksen epävarmuus sulkeistetaan; tulos tarjoaa objektiivisena pidettyä näyttöä. Tekemäni asianajajien haastattelut kuvaavat tätä hyvin: niissä he selostavat tapauksia, joissa on heidän mielestään nähtävissä ilmeisiä todisteita siitä, että nuori on fyysisesti vielä lapsi. Näitä todisteita ei kuitenkaan oteta huomioon, koska röntgentutkimus ratkaisee. Nopea laboratoriotutkimus voidaan myös asettaa suhteeseen edeltävän, kenties ajallisesti pitkän pakomatkan kanssa (ks. Tapaninen, Halme-Tuomisaari ja Kankaanpää 2017). Matka asettaa lapsen alttiiksi monenlaisille koetuksille, joiden jälkeen hän – kuten Maahanmuuttovirasto on todennut – voi todellakin vaikuttaa ikäistään vanhemmalta (EMN 2010: 56). Nuori voi joutua esiintymään täysi-ikäisenä esimerkiksi Kreikassa tai Italiassa voidakseen jatkaa matkaa. Myöhemmin perheenyhdistäminen voi kariutua siihen, että vanhempien tulkitaan luopuneen lapsestaan lähettäessään hänet matkaan. Häntä ei siis pidettäisi enää vanhem-

piensa lapsena. Lapsuus on tosiaan suhteellinen käsite. Haavoittuvuus ei kuitenkaan pääty oletettuun täysi-ikäistymisen hetkeen.

Suomessa bioteknologioiden käyttöä ohjaa lääkäreiden ja päätöksentekijöiden usko tieteelliseen varmuuteen, kun taas kansalaisjärjestöt ja asiantuntijat korostavat tuloksen tulkinnanvaraisuutta ja testauksen arveluttavuutta. DNA-testin tulos voidaan ilmaista tarkkoina desimaalilukuina tai indeksinä, mutta se, osoittaako se perhesiteen olemassaolon, riippuu huomattavan epämääräisestä tulkinnasta koskien sitä, ovatko todisteet aidosta perhe-elämästä uskottavia (Halme-Tuomisaari, Tapaninen ja Aunela 2018). Samalla, ainakin periaatteessa, perhesidettä voidaan pitää uskottavana riippumatta testauksen tuloksesta. Iän määrittämisessä ei ole vastaavaa harkintamahdollisuutta: määräys perustuu pitkälti vain laboratorion raporttiin tai mahdollisiin asiakirjoihin, koska Suomessa ei arvioida nuoren kypsyyttä esimerkiksi sosiaalityöntekijän, lääkärin tai psykologin asiantuntemuksen avulla. Kun keskustelin DNA-tutkimuksesta asianajajan kanssa, tämä totesi, että Maahanmuuttovirasto delegoi päätöksenteon lääketieteen asiantuntijoille. DNA-tutkimuksen kohdalla tämä ei varsinaisesti pidä paikkaansa, sillä tutkimuksen varmistama sukulaisuus – teknisesti ei-poissuljenta – voidaan sivuuttaa, koska ei ole tarpeeksi näyttöä "aidoista" perhesiteistä. Iän määrittämisessä laboratorion raporttien merkitys päätöksenteossa on sen sijaan ilmeinen, jopa kiistaton, koska tuloksesta ei voi edes valittaa. Tähän verrattuna DNA-tutkimuksen rooli perheenyhdistämisessä vaikuttaa ilmeisistä ongelmistaan huolimatta loppujen lopuksi hallitulta.

Teknisten yksityiskohtien ympärille virittyvä retoriikka sivuuttaa tehokkaasti sen, että kysymys on kuitenkin yksin tulleista lapsista, vaikka nämä olisivat mahdollisesti kutakuinkin 18-vuotiaita. Ottamatta kantaa menetelmien välisiin eroihin tai niiden puutteisiin haluan korostaa sitä, että oletetulla tieteellisellä varmuudella voidaan oikeuttaa kyseenalaisia päätöksiä. Varmaa on vain se, mitä seurauksia ikämääräyksellä on. Iän epäily ja iän määrittämisen välttämättömyys aiheuttavat yksin tulleille nuorille kohtuuttomia paineita, joita edelleen lisää tieto perheenyhdistämisen vaikeudesta.

Iän arvioinnin prosessi tutkimuksista lausuntoihin, iän määrittämiseen ja ikämääräykseen herättää mielestäni perustellun kysymyksen: onko sen tarkoituksena taata erityisen haavoittuvien lasten suojelu vai siivilöidä petollisesti alaikäisinä esiintyvät nuoret pois? Ovatko nuoret lapsia vai paperittomia maahan pyrkijöitä, joiden perässä voi tulla muitakin perheenjäseniä? Lasten oikeuksien sopimus ei varmaankaan ohjaa menettelyjä. Brittiläinen lastenlääkäri on Mary Maher (2006) on kärjekkäässä tulkinnassaan sälyttänyt vastuun iän määrittelyn ongelmien esiin tuomisesta asiantuntijoille itselleen: "Hallituksille ja asianajajille on kerrottava, että asiantuntijoilta vaadittu tehtävä on mahdoton. […] Lastenlääkäreiden arvio voi olla ainoastaan, että lapsi on kenties, mahdollisesti, todennäköisesti tai epätodennäköisesti alle 18-vuotias."

VIITTEET

1. Ensimmäinen tutkimushankkeista oli kansainvälinen vertaileva tutkimus DNA-analyysin käytöstä perheenyhdistämisessä Itävallassa, Saksassa ja Suomessa (IMMIGENE). Suomen osaprojektia rahoitti Suomen Akatemia (135266). Jälkimmäinen, Koneen säätiön rahoittama hanke (2014—2017) oli nimeltään *Kehon todisteet — asiakirjojem, kertomusten ja bioteknologioiden keskinäisvaikutukset maahanmuuton valvonnassa.*
2. Tosin lääketieteellinen ikäarviointi oli haastattelemani oikeushammaslääkärin mukaan alkanut jo ennen tätä, kansainvälisen adoption yhteydessä, kun oli herännyt epäily lapsen iästä.
3. Ulkomaalaislain 38.2. § lieventää aikarajan ehdottomuutta: "Oleskelulupaa ei voida 1 momentin perusteella kuitenkaan evätä, jos hake-

muksen käsittely on merkittävästi viivästynyt hakijasta tai perheenkokoajasta riippumattomasta syystä ja tämä on myötävaikuttanut asian selvittämiseen." Tämän kohdan tulkitsemisessa hallinto-oikeuksille jäi ratkaiseva rooli. Helmikuussa 2015 KHO (KHO 2015: 26) teki ennakkopäätöksen, jossa pitkittyneen käsittelyn aikana täysi-ikäistyneen hakijan katsottiin olevan oikeutettu perheenyhdistämiseen. Euroopan unionin ratkaisussa 12.3.2018 (Edilex 2018) alaikäisyys ulotettiin prosessin loppuun asti, ja tämä on otettava huomioon myös Maahanmuuttovirastossa.

4. Suuntaa antavien ohjeiden mukaan kahden aikuisen ja kahden lapsen muodostaman kotitalouden nettotulojen tulisi olla 2600 euroa kuussa.
5. Ainoa poikkeus tehtiin tapauksissa, joissa perheenkokoaja on yksin tullut alaikäinen, joka on saanut oleskeluluvan yksilöllisestä inhimillisestä syystä ja perheenjäsenet ovat alaikäisiä sisaruksia, joiden vanhemmat ovat kuolleet tai kadonneet. Toimeentulovaatimuksesta poiketaan muissakin tapauksissa, jos hakemus jätetään 3 kuukauden sisällä perheenkokoajan saamasta oleskeluluvasta, mutta vain jos perheenkokoaja on saanut pakolaisaseman eli turvapaikan eikä esimerkiksi oleskelulupaa toissijaisen suojelun perusteella.Lapset saavat kuitenkin harvoin turvapaikan, koska henkilökohtainen vaino ei yleensä koske heitä.
6. Euroopan muuttoliikeverkoston mukaan (2014, taulukko 3) 22 maasta kahdessakymmenessä käytetään haastatteluja ja/tai asiakirjanäyttöä, kuudessatoista luuston tutkimusta, kymmenessä hampaiston tutkimusta, seitsemässä lääkärintutkimusta ja viidessä psykologista arviota.

KIRJALLISUUS

Aala, Heli (2010) Alaikäisen iänmääritys perus- ja ihmisoikeuskysymyksenä. Valtiosääntöoikeuden tutkielma. Turun yliopisto.

Aas, Katja Franko (2005) 'The body does not lie': Identity, risk and trust in technoculture, *Crime, Media, Culture* 2 (2): 143–58.

Aas, Katja Franko (2011) 'Crimmigrant' Bodies and Bona Fide Travelers: Surveillance, Citizenship and Global Governance. *Theoretical Criminology* 15 (3): 331–346.

Aynsley-Green, A., 2009 Unethical age assessment. *British dental journal*, 206(7), s. 337.

Aynsley-Green, A., Cole, T. J., Crawley, H., Lessof, N., Boag, L. R., & Wallace, R. M. M. (2012) Medical, statistical, ethical and human rights considerations in the assessment of age in children and young people subject to immigration control. *British medical bulletin*, 102(1), 17–42.

Crawley, Heaven (2007) When is the child not a child? Asylum, age disputes and the process of age assessment. ILPA research report. Immigration Law Practitioners' Association.

Crawley, Heaven (2009) Between a rock and a hard place: negotiating age and identity in the UK asylum system. Teoksessa Nigel Thomas (toim.) *Children, Politics and Communication: Participation at the margins*. Bristol: Policy Press, 89–106.

Edilex (2018) Unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisu oikeudesta perheenyhdistämiseen ja alaikäisyyden tulkinnasta. Edilex 13.4.2018. https://www.edilex.fi/uutiset/

De Genova, Nicholas (2002) Migrant 'Illegality' and Deportability in Everyday Life. *Annual Review of Anthropology* 31: 331–346

Good, Anthony, Daniele Berti & Gilles Tarabout (2015) Introduction: Technologies of Doubt in Law and Ritual. Teoksessa Berti, Daniele, Anthony Good & Gilles Tarabout (toim.) *Of Doubt and Proof: Ritual and Legal Practices of Judgment*. Farnham: Ashgate, 1–18.

EMN (2009) Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf

EMN (2010) Policies on Reception, Return and Integration arrangements for, and numbers of Unaccompanied Minors – an EU comparative study.

EMN (2014) Alaikäisiä yksintulleita koskevat politiikat, käytännöt ja tiedot vuonna 2014. Fokusoitu EMN-tutkimus 3 /2014. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/09.

finland_unaccompanied_minors_en_version.pdf

EMN (2015) Policies, practices and data on unaccompanied minors in the EU Member States and Norway. Synthesis Report for EMN Focussed Study 2014. https://prod.emnbelgium.be/sites/default/files/publications/emn_study_policies_practices_and_data_on_unaccompanied_minors_in_the_eu_member_states_and_norway_synthesis_report_final_eu_2015.pdf

EOSO (2018) EOSO practical guide on age assessment, second edition. European Asylum Support Office.

Fassin, Didier & Estelle d'Halluin (2005) The truth from the body: medical certificates as ultimate evidence for asylum seekers. *American anthropologist*, 107(4), 597–608.

Fassin, Didier (2011) Policing Borders, Producing Boundaries: The Governmentality of Immigration in Dark Times. *Annual Review of Anthropology* 40: 213–26.

Feltz, Vivien (2015) Age Determination for Unaccompanied Minors: When European Countries Deny Children their Childhood. Mèdecins du monde international network.

HaVL (2009 a) Hjelt-instituutin lausunto hallintovaliokunnalle ulkomaalaislain muutosesitykseen.

HaVL (2009 b) Lastensuojelun keskusliiton lausunto hallintovaliokunnalle ulkomaalaislain muutosesityksiin.

Heinemann, Torsten & Thomas Lemke (2014) Biological citizenship reconsidered: The use of DNA analysis by immigration authorities in Germany. *Science, Technology, & Human Values*, 39(4): 488–510.

Helén, Ilpo (2014) Biological citizenship across the borders: Politics of DNA profiling for family reunification. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory* 15(3): 343–360.

Helén, Ilpo & Anna-Maria Tapaninen (2013) Closer to the Truth: DNA Profiling for Family Reunification and the Rationales for Immigration Policy in Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 3(3):153–161.

Hiitola, Johanna & Riikka Korkiamäki (2016) Näkymättömät nuoret — täysi-ikäiseksi määriteltyjen alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanne on vaikea. Sosiaalinen tekijä- blogi 2016.

Hjern, Anders, Maria Brendler –Lindqvist & Marie Norredam (2012) Age assessment of young asylum seekers. *Acta paediatrica* 101 (1): 4–7.

Hytinantti, Kirsi (2009) Turvapaikanhakijalasten edun toteutuminen turvapaikkamenettelyssä. Teoksessa *Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa*. Helsinki: European Migration Network.

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016) Perheettömiksi suojellut: yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) *Perheenyhdistäminen: kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 89–110.

Lastensuojelun keskusliitto (2018) Ei enää vuoden pätkälupia turvapaikanhakijoina tulleille nuorille. https://www.lskl.fi/kannanotot-ja-lausunnot/ei-enaa-vuoden-patkalupia-turvapaikanhakijoina-tulleille-nuorille/

Maahanmuuttovirasto (2008) DNA-tutkimus yhdisti ennätysmäärän maahanmuuttajaperheitä. Tiedote 24.1.2008. http://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/dna-tutkimus-yhdisti-ennatysmaaran-maahanmuuttajaperheita

Maahanmuuttovirasto (2015a) Eurajoelle avataan vastaanottokeskus konteissa. Lehdistötiedote 13.11.2015. http://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/eurajoelle-avataan-vastaanottokeskus-konteissa.

Maahanmuuttovirasto (2015b) Alaikäiseksi ilmoittautuneen aikuiselta vaikuttavan turvapaikanhakijan ohjaaminen vastaanottokeskukseen. Ohje 9.12.2015. MIGDno-2015-1019

Maahanmuuttovirasto (2016) Vain osan ikä testataan – valtaosa alaikäisinä turvapaikkaa hakevista on alaikäisiä. Lehdistötiedote 14.4.2016. http://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vain-osan-ika-testataan-valtaosa-alaikaisena-turvapaikkaa-hakevista-on-alaikaisia

Maahanmuuttovirasto (2017) Kansainvälistä hakevien henkilötiedot ja iän määritys. Ohje 5.12.2017. MIGDno-2017-1026.

Maahanmuuttovirasto (2018) Jatkolupa yksintulleille alaikäisille myönnetään tällä hetkellä yleensä 2 vuodeksi. Lehdistötiedote 5.4.2018. http://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/jatkolupa-yksintulleille-alaikaisille-myonnetaan-talla-hetkella

Maher, M. (2006). Determining the age of children: another paediatric point of view. *Adoption & Fostering*, 30(1), 81–83.

Martiskainen, Taina (2009) Lasten vastaanotto uusien haasteiden keskellä – minkä tien Suomi valitsee? Teoksessa Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa

maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. Helsinki: European Migration Network.

Metsäniitty, Mari, Olli Verkkola, Janna Waltimo-Sirén & Helena Ranta (2017) Forensic age assessment of asylum seekers in Finland. *International Journal of Legal Medicine* 131(1): 243–250.

Mol, Annamarie (2002) The *body multiple: Ontology in medical practice*. Durham: Duke University Press.

Noll, Gregor (2016) Junk Science? For Arguments against the Radiological Age Assessment of Unaccompanied Minors Seeking Asylum. *International Journal of Refugee Law* 28(2): 234–250

Pakolaisneuvonta, Suomen Punainen Risti, Amnesty International – Suomen osasto, Lastensuojelun keskusliitto ja Suomen Pakolaisapu (2009) Muistio eduskuntaryhmille ulkomaalaislain muutosesityksestä 5.11.2009.

RCPCH (2016) Refugee and accompanied asylum seeking children and young people: age assessment and children in detention. Royal College of Paediatrics and Child Health. https://www.rcpch.ac.uk/improving-child-health/child-protection/refugee-and-unaccompanied-asylum-seeking-cyp/age-assessment

Smith, T., & Brownlees, L. (2011) Age assessment practices: a literature review & annotated bibliography. *United Nations Children's Fund (UNICEF), New York*

RCPCH (2016) Refugee and accompanied asylum seeking children and young people: age assessment and children in detention. Royal College of Paediatrics and Child Health. https://www.rcpch.ac.uk/improving-child-health/child-protection/refugee-and-unaccompanied-asylum-seeking-cyp/age-assessment:

Suurpää, Leena (2016) Pieni ja suuri ikäero: kiistanalaiset ikämäärittelyt nuorten turvapaikanhakijoiden elämässä. *Näkökulma* no. 40. Teoksessa Veronika Honkasalo, Karim Maiche, Henri Onodera, Marja Peltola & Leena Suurpää (toim.) *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 64–68. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorten_turvapaikanhakijoiden_elamaa_vastaanottovaiheessa.pdf

Tapaninen, Anna-Maria (2016) Perhesiteet geeneissä: DNA-tutkimus perheenyhdistämisessä. Teoksessa Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) *Perheenyhdistäminen: kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 137–160.

Tapaninen, Anna-Maria & Ilpo Helén (2015) Finland: Securing Human Rights, Suspecting Fraud. Teoksessa Torsten Heinemann, Ilpo Helén, Thomas Lemke, Ursula Naue & Martin G. Weiss (toim.) *Suspect Families: DNA Analysis, Family Reunification and Immigration Policies.* Farnham: Ashgate, 33–54.

Tapaninen, Anna-Maria, Miia Halme-Tuomisaari & Viljami Kankaapää (2017) Mobile lives, immutable facts: Family reunification of children in Finland. *Journal of Ethnic and Migration Research* DOI: 10.1080/1369183X.2017.1405725.

Halme-Tuomisaari, Miia, Anna-Maria Tapaninen & Hilja Aunela (2018) Where's the well: DNA evidence, personal narratives and unpredictability in Finnish family reunification. *Migration Studies* 2018: 1–21. https://doi.org/10.1093/migration/mny002

Tapaninen Anna-Maria & Ilpo Helén (n.d.) Making up families: how DNA analysis does/not verify relatedness in family reunification in Finland. Arvioitavana oleva artikkelikäsikirjoitus.

Ticktin, Miriam (2011) How biology travels: a humanitarian trip. *Body & Society*, 17(2–3), 139–158.

UNICEF (2018) Protected on Paper? An analysis of Nordic country responses to asylum-seeking children. Firenze: UNICEF Office of Research - Innocenti.

van der Ploeg, Irma (1999) The illegal body: 'Eudodac' and the politics of biometric identification. *Ethics and Information Technology* 11(4): 295–302.